

Тема 6. Економічна безпека держави

1. Теоретико-правові засади економічної безпеки держави.
2. Індикатори економічної безпеки.
3. Корупція та економічні злочини як загроза економічній безпеці.
4. Тіньова економіка та недобросовісна конкуренція як загроза економічній безпеці.
5. Регіональна політика в системі формування економічної безпеки держави.

1. Теоретико-правові засади економічної безпеки держави

Термін “економічна безпека” вперше був застосований в програмах Президента США Ф. Рузвельта “Новий курс” по виходу з Великої депресії 1933–1937 рр. Наразі цей термін закріплений нормативно-правовими актами багатьох держав, в т.ч. і Україною.

Законом України “Про національну безпеку України” не закріплено визначення поняття економічної безпеки як складової національної безпеки. Його визначення поняття зафіксовано на нормативному рівні у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. **Економічна безпека** – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання.

У науковій літературі також визначено різні підходи стосовно об’єкта (об’єктів) економічної безпеки, на підставі узагальнення яких можна виокремити два основних. Так, за першим до таких об’єктів включаються держава, її економічна система та всі її природні багатства, суспільство з його інститутами, установами, фірмами, кожна конкретна особа; за другим – виокремлюються об’єкти економічної безпеки – економічні інтереси як втілення економічних відносин, та об’єкти забезпечення економічної безпеки – матеріальні та нематеріальні об’єкти економічних відносин.

Економічні інтереси – спонукальні мотиви (стимули) діяльності, спрямовані на задоволення потреб, до яких належать особисті, колективні, суспільні.

Національні економічні інтереси поділяються:

- за ступенем важливості: життєво важливі, стратегічні, тактичні;
- за тривалістю дії: довгострокові, середньострокові, короткострокові;
- за характером зіткнення: паралельні, конфронтаційні, розбіжні, спільні;
- за місцем дії: внутрішні, зовнішні;
- за ступенем реалізації: не реалізовані, частково реалізовані, реалізовані;
- за сферами розповсюдження: виробничі, фінансові, експортно-імпортні, технологічні, інституційні, військово-економічні, соціально-економічні, демографо-економічні, еколого-економічні та ін.

Суб'єктами економічної безпеки є:

- носії індивідуальних інтересів: наймані працівники, підприємці та ін.;
- виразники колективних інтересів: профспілки, політичні партії та ін.;
- виконавці суспільних інтересів: органи державної влади, органи місцевої

влади.

Суб'єктами економічної безпеки України є:

- функціональні та галузеві міністерства й інші органи державної влади;
- податкові й митні служби, банки, біржі, фонди й страхові компанії;
- виробники, продавці продукції та вітчизняні споживачі.

Загрози економічній безпеці – це чинники негативного впливу на рівень економічної безпеки, сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів в економічній сфері.

Чинники загроз економічній безпеці України:

1. Колоніальна структура економіки України, що сформувалася за часів перебування України у складі Російської імперії та СРСР (XVIII – 90-й рік XX ст.).

2. Диспропорції розвитку України у складі СРСР: низька частка кінцевого продукту (20 %); сировинна спрямованість виробництва; ресурсомістка промисловість; екстенсивне сільське господарство; капіталовкладення із союзного бюджету на душу населення були нижчими за середньосоюзні (навіть після Другої світової війни).

3. Диспропорції ринково-трансформаційного процесу в Україні (1991–2013 рр.): руйнація господарського комплексу; монополізація окремих галузей, зокрема, гірничо-металургійного комплексу; структурна деформація економіки; часткова втрата керованості економікою. Ці диспропорції формувалися одночасно із реформуванням відносин власності. Приватизація державних підприємств розпочалася з формування орендних відносин (1992–1994 рр.). У період 1995–1997 рр. розпочалася сертифікатна приватизація, а період 1998–2013 рр. характеризувався інтенсивною грошовою приватизацією. Також у цей період в Україні було розпочато, але не завершено, процес ринкового реформування земельних відносин.

4. Структурні деформації економіки України в умовах війни (2014 – донині).

2. Індикатори економічної безпеки

В умовах становлення ринкової економіки, коли держава вже не може директивними методами впливати на суб'єктів господарської діяльності, слід вживати заходів оптимального впливу на процес суспільного відтворення (макроекономічні параметри, галузеві структури виробництва, ціни і грошово-фінансові потоки) для підтримання економічної безпеки України. Суб'єкти суспільства мають використовувати при цьому відповідні критерії і показники економічної безпеки. У системі показників – індикаторів економічної безпеки

варто виділити: рівень і якість життя; темпи інфляції; норму безробіття; економічне зростання; дефіцит бюджету; державний борг; зв'язок із світовою економікою; стан золотовалютних резервів; діяльність тіньової економіки.

Критерій економічної безпеки – це ознака, за якою визначають стан і здатність суб'єкта суспільства протистояти загрозам чи проявам небезпеки. Кожний критерій має кількісне вираження – показник, що свідчить про стан суб'єкта. Залежно від втрат, спричинених реалізацією загрози, показник може бути різним. Для гарантування економічної безпеки суб'єкта суспільства має значення не стільки сам показник того чи іншого критерію, як його граничне значення (граничний показник).

Граничний показник – це свого роду індикатор, який сигналізує, з одного боку, про зону безпеки, а з другого – про розвиток небезпеки. Для характеристики стану економічної безпеки використовують загальні і спеціальні критерії та їх показники з урахуванням особливостей діяльності кожного суб'єкта суспільства (держави, первинної ланки господарювання, особи).

Будь-яка економічна система – це складний соціальний організм, характерною для якого є наявність великої кількості критеріїв і показників. Кожний із них характеризує його стан “здоров'я” чи “хвороби”. Тому граничні показники (індикатори) економічної безпеки неможливо звести до однієї цифри, тобто визначити узагальнюваний показник безпеки. Спроби визначити подібні загальні показники безпеки не дістали практичного підтвердження. Безпека, як посудина, зовні може бути дуже гарною, але маленька тріщина зведе її якості нанівець.

Задля прийняття державними органами обґрунтованих рішень потрібно проводити моніторинг індикаторів економічної безпеки, метою якого передусім було б фактичне відстеження, аналіз і прогнозування важливих економічних показників.

Особливу увагу слід зосередити на таких індикаторах економічної безпеки:

- валовий внутрішній продукт (ВВП);
- темп інфляції;
- дефіцит бюджету;
- рівень безробіття;
- економічне зростання;
- рівень та якість життя;
- енергетична залежність;
- інтегрованість у світову економіку;
- сальдо експорту-імпорту;
- стан демографічних процесів;
- державний внутрішній і зовнішній борг;
- діяльність тіньової економіки.

Важливими є граничні значення індикаторів, вихід за межі яких призводить до руйнівних тенденцій у сфері економіки.

3. Корупція та економічні злочини як загроза економічній безпеці

Корупція – це суспільно небезпечне діяння, яке полягає в корисливому використанні посадовими особами свого службового становища і пов'язаних з ним можливостей для збагачення, протиправного одержання матеріальних чи інших благ і переваг в особистих чи групових інтересах.

Важливим аспектом визначення поняття “корупція” є детальне визначення суб'єктів корупційних дій, адже ця “діяльність” зосереджена саме в їхніх руках.

Такими суб'єктами можуть бути:

- державні службовці;
- депутати рад усіх рівнів;
- голови місцевих рад;
- військовослужбовці;
- інші особи, адміністративна відповідальність яких передбачена дисциплінарними статутами, а також ті, служба яких визначається як державна.

Корупція – це системне соціальним явище яке має різні аспекти: психологічний, соціальний, економічний, політичний, правовий. Інколи ще виділяють владний та міжнародний аспекти впливу.

Соціальний аспект впливу. Корупція призводить до того, що у суспільстві фактично функціонують дві соціальні підсистеми – офіційна й неофіційна: перша дотримується правових і моральних норм, друга – використовує протиправні методи. Суб'єкти корупції функціонують у неофіційному середовищі, де панують своя система цінностей, свої цілі й методи їх досягнення, а життя будується не за законами.

Економічний аспект впливу. Корупція впливає на всі сфери економіки держави. Її провокує масова “тінізація” економічного сектора України, що, в свою чергу, є економічним підґрунтям корумпованих зв'язків. Відповідно до офіційних заяв керівництва держави, частка тіньової економіки в Україні

фактично зрівнялася з офіційною і становить 45-60%. У тіньовому секторі економіки працюють мільйони громадян України.

Політичний аспект впливу. Корупція і боротьба з нею широко використовуються у практиці політичної діяльності в Україні. Зрозуміло, що особливо гострою є ситуація під час проведення виборів, як президентських, так і парламентських.

Владний аспект впливу. Корупція в Україні впливає на формування органів усіх гілок влади, на вироблення й реалізацію державної політики. Під час формування представницьких органів влади важко уникнути впливу корупції. У цьому разі йдеться про порушення фундаментальних принципів організації і проведення виборів: підкуп кандидатів, представників влади і членів виборчих комісій; нелегальне фінансування виборчих кампаній; посадові зловживання під час агітації; фальсифікація результатів виборів, створення перешкод для реалізації виборчих прав громадян та ін.

Міжнародний аспект впливу. Корупція негативно впливає на міжнародний імідж України, перешкоджає, а часом блокує надходження іноземних інвестицій. Корупція також заважає міжнародним контактам, налагодженню міжнародних зв'язків, може призвести до “тихої”, але відчутної ізоляції країни на міжнародному рівні.

Боротьба з корупцією і хабарництвом пов'язана з вирішенням таких завдань:

- зменшення кількості так званих “хабаромістких” функцій державного управління (видача дозволів, ліцензій, довідок тощо);
- чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень;
- забезпечення прозорості прийняття рішень за допомогою конкурсів, тендерів.

Наслідками корупції для суспільства можуть бути:

- підрив авторитету держави, спричинення шкоди утвердженню демократичних основ управління суспільством, побудові та функціонуванню державного апарату;
- істотне обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина;
- порушення принципів верховенства права;
- гальмування та викривлення соціально-економічних реформ, перешкоджання розвитку ринкових відносин, передусім середнього та малого підприємництва, а також надходженню іноземних інвестицій;
- грубе порушення встановленого порядку здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування, управлінських структур приватного сектора;
- незаконні привілеї корумпованим угрупованням.

Корупційні злочини – умисні суспільно небезпечних діяння, що володіють всіма ознаками корупційних правопорушень, вчинення яких пов'язане з

використанням особою влади, службового становища чи можливостей, що з такого службового становища впливають всупереч інтересам служби, вичерпний перелік яких установлено в законі про кримінальну відповідальність.

Ознаками сутності корупційних злочинів є:

1) особлива сфера соціальних відносин, в якій можливе вчинення корупційних злочинів, – сфера державного управління та місцевого самоврядування;

2) неправомірне використання (зловживання) посадовою особою наданої їй влади або свого посадового становища;

3) задоволення за допомогою такого зловживання особистого інтересу чи інтересу третіх осіб;

4) спеціальний суб'єкт – особа, уповноважена на виконання функцій держави.

Якщо адаптувати цю формулу до положень чинного кримінального законодавства, то це посадова особа органу державної влади або органу місцевого самоврядування. У цьому зв'язку з категорії корупційних злочинів слід вилучити зловживання повноваженнями осіб, які виконують управлінські функції в комерційних та інших організаціях і за цією ознакою чинним кримінальним законодавством визнаються посадовими особами. Останні мають різні повноваження, різний статус, різні завдання тощо. Для них навіть не можуть бути встановлені однакові обмеження, пов'язані із тими чи іншими посадами.

За кримінальним законодавством до категорії корупційних злочинів можна віднести такі суспільно небезпечні діяння, як одержання хабара, зловживання владою або посадовим становищем, перевищення влади або посадових повноважень, посадова підробка, розкрадання державного або колективного майна шляхом зловживання посадовим становищем, винесення суддями завідомо неправосудного рішення, втручання у вирішення судових справ з використанням посадового становища, втручання у діяльність працівника прокуратури, органу внутрішніх справ, безпеки з використанням посадового становища, зловживання військової посадової особи владою чи посадовим становищем та ін.

Злочини економічної спрямованості характеризуються різноманітністю, високоінтелектуальними ознаками, швидкою адаптацією до нових форм, методів підприємницької діяльності (застосування банківських документів, нових електронних засобів платежу, засобів зв'язку й оргтехніки), опануванням нових банківських валютних і митних технологій здійснення господарських операцій. Отже, кожне дослідження економічної злочинності є новим і актуальним, оскільки в ньому враховуються нові, останні тенденції боротьби з нею та запобігання їй.

До економічної злочинності за часів СРСР та досі в Україні відносили деякі види злочинів проти держави (порушення правил про валютні операції, виготовлення і збут підроблених грошей або цінних паперів), злочини проти соціалістичної власності (розкрадання, вчинені шляхом присвоєння, розтрати чи

зловживання службовим становищем, шахрайство тощо), господарські злочини (спекуляцію, приписування, приватну підприємницьку діяльність, комерційне підприємництво), посадові злочини (хабарництво, зловживання владою та службовим становищем тощо).

Аналіз економічної злочинності свідчить, що протягом останніх років динамічно зростає частка тяжких злочинів економічної спрямованості, передусім зловживань із кредитними та фінансовими ресурсами у сфері підприємницької діяльності, а також розкрадань, хабарництва.

Розрізняють:

– злочини у сфері економіки – переважно господарські, вчинювані в різних сферах;

– економічну злочинність – господарські злочини та розкрадання;

– злочини економічного характеру – інші діяння, що пов'язані із спричиненням матеріальної шкоди чи отриманням матеріальної вигоди.

Розрізняють такі види економічних злочинів:

1. Злочини, пов'язані з порушенням правил вільної конкуренції:

– порушення антидемпінгового законодавства;

– комерційне шпигунство;

– змова щодо фіксування цін тощо.

2. Злочини, пов'язані з порушенням прав споживачів:

– випуск недоброякісної продукції;

– шахрайства, які завдають матеріальної шкоди споживачам.

3. Злочини, що посягають на фінансову систему держави:

– приховування прибутку;

– ухилення від сплати податків.

4. Злочини, що ґрунтуються на зловживанні інвестиціями і спричиняють збитки компаньйонам, акціонерам тощо:

– шахрайства з фінансовими документами.

5. Злочини, які пов'язані із зловживанням депозитним капіталом і завдають збитків депозитаріям, кредиторам, гарантам:

– удавані банкрутства;

– махінації зі субсидіями;

– шахрайства у сфері страхування;

– неповернення кредитів із наступним їх викраденням.

6. Злочини, що посягають на фінансовий комерційний сектор економіки:

– використання підроблених банківських документів;

– використання підроблених платіжних засобів (електронних грошей).

7. Злочини, пов'язані з незаконною експлуатацією природи і порушенням стандартів та нормативів щодо захисту навколишнього середовища, які спричиняють йому шкоду:

– забруднення техногенними відходами;

– незаконне будівництво;

– виробництво шкідливих продуктів.

8. Злочини, які пов'язані зі свідомим порушенням правил техніки безпеки праці з боку менеджменту та спричиняють матеріальні збитки і фізичну шкоду робітникам.

9. Зловживання та шахрайства у сфері соціального страхування та пенсійного забезпечення робітників.

10. Комерційні хабарі.

11. Комп'ютерні злочини.

12. Торгівля забороненими товарами і послугами (наркотики, зброя, люди, дикі тварини, людські органи).

13. Контрабанда (автотранспортних засобів, наркотиків, зброї, культурних цінностей, трансплантатів, людей тощо).

14. Виготовлення і збування підроблених грошей і цінних паперів.

15. Спекуляція.

6. Тіньова економіка та недобросовісна конкуренція як загроза економічній безпеці

Тіньова економіка виникла на зорі цивілізації паралельно з першими державними утвореннями. Відповідно до ст. 7 Закону України "Про основи національної безпеки України", тінізацію національної економіки визнано однією із загроз національним інтересам і національній безпеці України в економічній сфері.

Тіньова економіка – господарська діяльність, яка розвивається поза державним обліком та контролем, а тому не відображається в офіційній статистиці. «Тіньові» підприємства не перерозподіляють власних доходів до [бюджетів](#) та державних цільових фондів, вони не сплачують [податків](#), збільшуючи власні прибутки.

Міжнародна класифікація тіньової економіки для статистичних служб:

1. Незаконна (кримінальна) економіка – діяльність, яка на пряму заборонена законом.

2. Нелегальна (підпільна) економіка – виробництво легальних товарів і послуг, але без реєстрації й необхідних дозволів й/або з ухиленням від сплати податків.

3. Неформальна економіка – самозайнятість, а також діяльність мікропідприємств, які не мають статусу юридичної особи й зазвичай родинних, в яких важко відділити власний дохід від доходу підприємства.

4. Виробництво домогосподарствами продукції для власного споживання.

5. Статистичні помилки.

Гіпотези щодо причин глобалізації тіньових відносин в Україні:

1. Першопричинами стрімкої тінізації сучасних суспільно-економічних відносин в Україні є:

– тіньова економіко-правова політика ініціаторів і виконавців економічних реформ, спрямована на первісне накопичення приватних капіталів будь-яким способом з метою формування приватного власника – опори соціально-економічних перетворень;

– спонтанний перехід до насичених різними ризиками ринкових відносин (підприємницькі, кредитні, валютні та інші ризики, зокрема й ризики криміногенного характеру) без належного організаційно-правового забезпечення;

– подальше впровадження ринкових відносин та фінансово-господарських інструментів здійснювалося без їх належної адаптації до економіко-правового середовища країни;

– слабе наукове, а отже, й організаційно-правове забезпечення економічних перетворень, що зумовлює прорахунки в кредитній, монетарній, податковій, зовнішньоекономічній та інших видах економічної політики держави;

– слабка науково-теоретична база побудови превентивних механізмів організаційно-правового забезпечення інфраструктури детінізації економіки в нових економічних умовах та в контексті теорії управління ризиками (ризик менеджменту), теорії економічної безпеки підприємництва; удосконалення документооборотних технологій; створення інформаційно-аналітичних та контрольних баз даних, необхідних для мінімізації ризиків та запобігання зловживанням тощо.

2. Неусвідомлення державою природи й катастрофічних наслідків наведених вище першопричин тінізації суспільно-економічних відносин, нерозробленість криміногенно-тіньової проблематики, а отже, брак відповідної економіко-кримінологічної теорії щодо методології превентивного усунення причин криміногенної тінізації економічних відносин. Тінізація стимулює системне пригнічення процесів економічного відтворення і на саморегулятивно відтворювальних засадах моделює нові системні закладання у сфері організаційно-правового регулювання економічних процесів, які на причинно-детермінаційному рівні продукують каскад дедалі глибших і великомасштабних підсистем відтворення деградаційно-пригнічувальних і криміногенно-руйнівних економічних відносин за такими алгоритмами:

– тінізація економічних відносин зумовлює віктимологізацію практично всіх сфер цивільного обороту речей, прав, дій і продукує весь спектр загроз економічної безпеки держави;

– тінізація економіки відображається переважно як несплата податків, що зумовлює нестабільність наповнення бюджету з усіма такими деградаційно-руйнівними наслідками, як:

– загострення соціальних проблем;

– не виплати пенсій, заробітної плати в бюджетній сфері, ненадходження різних видів соціальної допомоги і та ін.;

– неплатоспроможність фізичних і юридичних осіб;

– пригнічення капіталообороту;

- руйнація виробництва (якщо продукцію неможливо збути, то немає ні потреби, ні коштів для її виробництва);
- безробіття, втрата кадрового потенціалу, системи й інфраструктури його підготовки;
- деградація продуктивних сил країни;
- деморалізація особи, населення, суспільства.

3. Тіньовий капіталооборот супроводжується корупцією, проявами організованої злочинності, відмиванням доходів незаконного походження. Накопичені тіньові капітали стають матеріальною основою розвитку організованої злочинності, стрімкого зростання криміногенного потенціалу до рівня його саморегулятивного розширеного відтворення, появою нових способів ухилень від оподаткування, інших видів злочинів та некриміналізованих суспільно небезпечних діянь, деградацією відносин, управлінського апарату, особи та суспільства в цілому. Унаслідок глобалізації тіньових процесів виникають проблеми у сфері соціальної, медичної, демографічної, ресурсної, фінансової, цінової, кримінальної, політичної та інших видів безпеки, що підривають економічну безпеку держави.

4. Запобігання процесам тінізації економіки та їх призупинення, повернення відносин учасників цивільного обороту речей, прав, дій у сферу легального капіталообороту, а також девіктимізація суспільно-економічних відносин можуть бути успішними за розроблення й застосування комплексного підходу до розв'язання проблем детінізації фінансово-господарських відносин, який має ґрунтуватися на створенні економічних передумов і превентивної організаційно-правової інфраструктури детінізації економіки, побудованій на засадах, розроблених у спеціальній теорії детінізації економіки.

5. Усі управлінські, економічні та правові концепції з тих чи інших аспектів суспільно-економічних перетворень перед упровадженням у практику слід піддавати перманентному економіко-кримінологічному моніторингу та економіко-кримінологічній експертизі.

6. Сучасні поверхові невиважені підходи до вирішення питань протидії процесам тінізації відносин, наприклад, концепції “легалізації тіньової економіки” за допомогою амністії, дерегуляції економічних процесів, їх непродуманої лібералізації та інших поверхових непродуманих концепцій суспільно-економічних перетворень, розроблених на рівні декларативних, ситуаційно-кон'юнктурних гасел, – це шлях до поглиблення кризових явищ, криміногенної тінізації відносин, самоізоляції України від світового співтовариства у боротьбу з відмиванням доходів протиправного походження та підриву національної безпеки країни.

До наведених вище причин та умов посилення і зростання обсягів тіньової економіки в Україні можна додати:

- брак економічно обґрунтованого, взаємоузгодженого, збалансованого, а отже, стабільного законодавства, яке б упроваджувало в фінансово-господарські відносини відтворювальні економічні процеси, сприяло б реалізації суспільно

корисної підприємницької ініціативи та подоланню правового нігілізму влади й населення країни;

- недосконалість системи обліку, звітності необхідних контрольних-аналітичних інформаційних баз даних та механізмів документального контролю;

- податковий тиск що дезінтегрує фінансові потоки і є антагоністичним інтересам та можливостям більшості фізичних та юридичних осіб; – брак відтворювально-стимулювальної монетарної та кредитно-фінансової політики, не виплата пенсій, заробітної плати, а в результаті – відсутність інвестиційної альтернативи тіньовим капіталам;

- зростання чисельності родинно-кланових кримінальних структур, безкарність їх діяльності, пасивна згода держави на кримінальні форми первісного накопичення капіталів, легалізацію кримінальних авторитетів, зокрема у суспільно-політичному житті, і як результат – інтеграція організованої злочинності із суб'єктами економічної діяльності та саморегулююче відтворення протиправно-нігілістичної психології у всіх прошарках населення та суб'єктів організаційно-управлінських та суспільно-економічних відносин;

- недооцінювання посадовими особами держави суспільної небезпеки тіньової економіки та висунення ними таких концепцій щодо її подолання, які суперечать міжнародній практиці, і є хибними та безперспективними за юридичною технікою їх здійснення;

- неадекватність форм і методів діяльності правоохоронних органів у зв'язку з докорінними змінами в тіньовій економіці та в економічній злочинності й слабким науковим і організаційно-правовим забезпеченням проблем детінізації економічних відносин;

- адміністративні бар'єри, правова незахищеність суб'єктів економічної діяльності від зловживань, утисків протидії небаченої досі державної бюрократії та корупційних вимогань з боку непомірно збільшеного державного апарату на всіх його рівнях.

7. Регіональна політика в системі формування економічної безпеки держави

Система стратегічних, програмних та прогнозних документів розвитку регіонів – це комплекс взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих нормативно-правових актів державного та регіонального рівнів щодо визначення та передбачення спрямованості і темпів соціально-економічного розвитку регіонів на довго-, середньо- і короткострокову перспективи, узгоджених із стратегією розвитку України і забезпечення економічної безпеки держави в цілому.

Наразі основними елементами такої системи в Україні є:

- на державному рівні:

- на довгострокову перспективу – загальнодержавна стратегія розвитку України, загальнодержавна стратегія забезпечення національної безпеки України, державна стратегія регіонального розвитку (7 років),

- на середньострокову перспективу – плани реалізації ДСРР (3-4 роки), прогноз економічного і соціального розвитку України з відображенням основних макроекономічних показників розвитку регіонів (5 років),

- на короткострокову – прогноз економічного і соціального розвитку України з відображенням основних макроекономічних показників розвитку регіонів (1 рік);

- на регіональному рівні:

- на довгострокову перспективу – регіональні стратегії розвитку (РСР) (7 років),

- на середньострокову перспективу – прогнози економічного і соціального розвитку регіонів (5 років) і плани реалізації РСР (3-4 роки),

- на короткострокову перспективу – програми економічного і соціального розвитку (1 рік).

Суб'єктами стратегічного планування та прогнозування розвитку регіонів в Україні є:

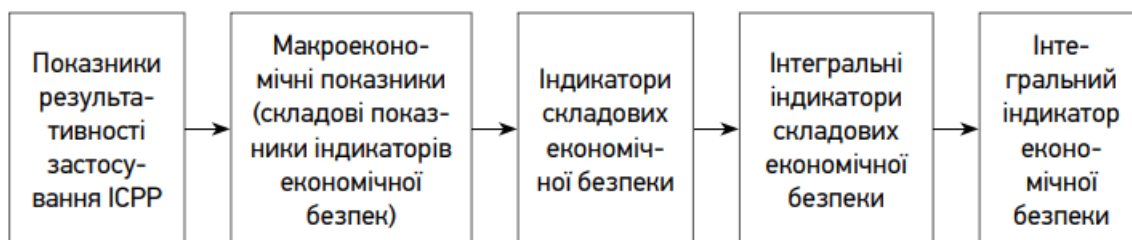
- на державному рівні – Президент (схвалює загальнодержавні стратегії розвитку України та забезпечення її національної безпеки, затверджує відповідні Закони України), Рада національної безпеки України (розробляє СНБУ), Мінрегіон (розробляє ДСРР, проводить моніторинг та оцінку їх реалізації), Мінекономіки (розробляє державні прогнозні документи), КМУ (затверджує відповідні ДСРР та прогнозні документи), ВРУ приймає державні програми економічного та соціального розвитку країни та за необхідності деяких регіонів;

- на регіональному рівні – ОДА, Київська міська державна адміністрація (розробляють стратегічні та прогнозні документи регіонального рівня), обласні Ради (приймають відповідні стратегічні та прогнозні документи).

Інструменти стимулювання регіонального розвитку (ІСРР) – сукупність організаційно-економічних умов, які запроваджуються органами влади у визначених регіонах і на певний строк для досягнення різноманітних соціально-економічних цілей – від реанімації депресивних територій до формування “точок” економічного зростання та прориву у регіонах. Їх застосування об'єктивно впливає на стан економічної безпеки, а відтак вони можуть бути використані і для цільового впливу на фактори економічної безпеки регіонів і держави в цілому.

До використовуваних в Україні ІСРР можна віднести різні форми спеціальних режимів економічної діяльності (СпРЕД), спеціальні документи (програми, угоди), а також спеціальні інституції (агенства, фонди). Вплив застосування ІСРР на економічну безпеку держави можна визначити через об'єктивну залежність системи показників, за якими здійснюється моніторинг економічних результатів їх використання в певному регіоні, та системи макроекономічних показників-

складових індикаторів економічної безпеки. Концептуально цей зв'язок наведено на Рис.

Рис.5.1. Вплив застосування ІСПП на інтегральний індикатор економічної безпеки держави

Спеціальний режим економічної діяльності (СПРЕД) – запроваджений на певний строк відмінний від загальнонаціонального порядок економічної діяльності, який передбачає додаткові заохочення та обмеження для учасників економічної діяльності на конкретній локальній території, або у визначених галузях економіки чи видах економічної діяльності в будь-якому місці території країни з метою досягнення визначених цілей економічного та соціального розвитку регіону (галузі) і країни в цілому.

В Україні вперше в 1992 р. були законодавчо унормовані загальні засади застосування спеціальних економічних зон (СЕЗ) задля стимулювання інвестиційної та виробничо-експортної діяльності; в 1999 р. технологічних парків (ТП) задля стимулювання інноваційно-виробничої діяльності; в 2009 р. – наукових парків (НП) для комерціалізації результатів наукових досліджень вищих навчальних установ; в 2012 р. – індустріальних (промислових) парків (ІП) задля стимулювання інвестиційно-виробничої діяльності. Запровадження ще однієї форми СПРЕД – територій пріоритетного розвитку (ТПР) для стимулювання інвестиційної діяльності та створення нових робочих місць відбулося без унормування загальних засад їх застосування, а шляхом прийняття в 1998-1999 рр. окремих указів Президента, які 1998-2003 рр. були продубльовані відповідними законами про створення кожної функціональної одиниці з індивідуальними умовами.